

HAUHO ILMOILA LENTOLANKÄRKI

Rautakautisen kalmiston kaivaus

Oiva Keskitalo 1957

pit. 21. 12. 1957

M

K e r t o m u s k a l m i s t e k a i v a u k s i s t a,
jotka toimitettiin Honkasaaren Lentolankärjessä Hauhen Ilmoilassa 4 - 17.7.1957.

Heinäkuussa 1955 saatiin Kansallismuseoon Hämeenlinnan museon kautta tasaleveä, poikkileikkaukseltaan segmenttimäinen pronssirannerengas (KM 13.736), joka oli muutamaa päivää aikaisemmin löydetty maanviljelijä Ville Honkasaari vanhemman silloin omistaman Honkasaaren tilan maalta Hauhen Ilmoilan kylästä. Se oli tullut esille, kun muuatta kivirauniota hävitettiin Lentolankärjen suunnalla olevalta pellolta. Työt keskeytettiin, ja löydöstä ilmoitettiin Hämeenlinnan museoon. Sieltä lähetettiin heti paikalle vahtimestari Elias Leppäaho, joka raunien järeille jäänyttä osaa hieman tarkasteltuaan antoi luvan sen lopulliseen purkamiseen. Kun löydöstä oli tullut tieto Kansallismuseoon, matkusti tohtori Helmer Salme itse 16.8.1955 paikkaa katsomaan. Kyseinen raunio oli raivattu jo viljelysmaaksi, joten sille ei voitu enää tehdä mitään. Turhaksi ei tohtori Salmen matka kuitenkaan jäänyt, sillä hän havaitsi Lentolankärjessä olevan vielä muutamia karikkeja, joissa hyvinkin saattoi olla esihistoriallisia hautoja. Ne oli tutkittava ensi tilassa, koska alueelta aiottiin raivata kaikki kiviket, jotta sitä olisi voitu viljellä nykyaikaisin maatalouskonein. Muinaistieteellisen Toimikunnan määräyksestä tutkin siksi purettavat rauniot 4 - 17. 7. 1957.

Kesällä 1955 hävitetty raunio (yleiskartassa a) sijaitsi n. 350 metriä Honkasaaren talon päärakennuksesta itäkoilliseen peltoaukean keskellä, hieman ympäristöstään kohoavalla kumpareella. Rakenteeltaan se oli ollut samanlainen tyyppillinen silmäkivellinen hautaröykkiö kuin myöhemmin tutkittukin. Vähän etäämpänä alkoi puolisen kilometrin pituinen, Ilmoilanselkään pistävä terävä niemeke, Lentolankärki. Tutkittavat karikat sijaitsivat sen korkeimmalla kohdalla, lähellä niemekkeen kantaa, sen pohjoisella laidamalla, 300 - 330 metriä puretusta rauniosta itään. Alue oli aikaisemmin ollut peltona, mutta kivikkojensa vuoksi se oli jätetty viime vuosiksi nurmea kasvavaksi karjanlaitumeksi. Paikkaa, jossa haudat sijaitsivat, on vanha kansa kutsunut Annikka Tyyperin töllääksi.

Yksityiskohtaisen tutkimuksen kohteiksi otettiin kaksi pellon keskellä sijainnutta saarekettä, joissa oli niin paljon kiviä, että niitä ei oltu raivattu koskaan viljelykselle. Tämän johdosta niiden sisältämät haudat olivat säilyneet täysin koskemattomina. Läntisestä saarekkeesta paljastui tyypillinen vanhemman rautakauden hautaraunio (yleiskartassa b), itäisestä taas kauan käytössä ollut kenttäkalmisto (yleiskartassa c), sekin tavallisimmassa muodossaan. Kumpaankin oli haudattu vain polttamalla. Koekaivauksissa ilmeni, että muissa kivikoissa ei hautoja ollutkaan.

Ensiksi ryhdyttiin tutkimaan hautarauniota b. Se kohosi ympäröivästä nurmikosta selvänä, runsaan puolen metrin korkuisena ja 7 x 9 metrin laajuisena soikeana kumpuna, josta vain jotkut suurimmat kivet pistivät näkyviin. Kumpu sijaitsi 105 metrin päässä koillisen suunnalla olevasta, korkean, jyrkän törmän reunustamasta Ilmoilanselän rannasta ja noin 150 metrin etäisyydellä etelästä näkyvän Ilmoilanlahden rantamasta. Kummun laki oli 11,80 metriä vedenpintaa korkeammalla 13.7.1957 mitattuna. Maa laski sen kohdalla n. 40 cm etelään.

Kun ruohoturve poistettiin, paljastui kummusta alaltaan vähäinen maansekainen kiviraunio, joka ulottui jankkoon asti. Se oli vain vajaan kolmen metrin pituinen ja $2\frac{1}{2}$ metrin levyinen sekä 60 senttimetrin korkuinen. Se oli koottu tuollaisista pään tai nyrkin kokoisista pikkukivistä runsaan metrin pituisen ja vain raunion itsensä korkuisen keskuskiven (pl.70) ympärille. Kummun suurimmat luontaiset kivet (pl.50 ja 40) olivat rajoittamassa rauniota etelässä ja luoteessa. Vahvinta ja runsaskivisintä oli raunio keskuskiven ja suurimman kiven (pl.50) välillä, alueella I, missä sen reunat laskivat jyrkinä länteen ja itään. Keskuskiven pohjoispuolisella alueella (II) oli raunio sen sijaan reunoiltaan loivasti madaltuva.

Missään kohdassa ei raunio ollut pelkistä kivistä koottua, vaan kaikkialla siinä oli maatyte. Olipa raunion puolimaissa, n. 20 cm sen pinnasta, havaittavissa paik oitellen aivan yhtenäisenkin maakerros, mikä osoitti, että kivien kasaamista ei oltu toimitettu yhtämittaisesti, vaan välillä oli ryhdytty luomaan maatyttettä. Eri hautauksista ei tällöin ollut kysymys, koska kumpuun oli ilmeisesti kätkeyty vain yksi vainaja.

Raunion pintaosassa maatyte oli puhdasta humusta, syvemmillä kulttuurimaata, jossa oli hieman nokea ja poltetun luun palasia. Kivien pl. 70 ja 50

välillä kulttuurimaakerroksen paksuus oli lähes 40 cm, muualla vähemmän, raunien reunoilla vain muutama senttimetri. Jankko oli kovaa, seransekaista maata. Kulttuurimaan sisältämät poltetut luunpalaset oli hajoitettu koko raunien alueelle, eikä keskitetty tiettyyn kohtaan, kuten usein on hautaröykkiöissä laita. Keskuskiven eteläpuoliselta alueelta (I) niitä koottiin 270 gr. ja pohjoispuoliselta alueelta (II) 351 gr., siis kaikkiaan koko röykkiöstä 621 grammaa.

Saviastianpalaset olivat kulttuurikerroksen alaosassa, laajalla alalla nekin. Alueelta I niitä löytyi 38 ja alueelta II 27. Ne olivat peräisin useammasta eri astiasta. Keskuskiven koilliselta sivustalta löytyi muutamia harmah-tavan, asbestisekkeitteisen saviastian palasia. Saman kiven itäpäässä, pisteessä 4, oli yksinäinen, kampaleimoilla ja kuopalla koristettu pala (14.264:8) ruskeasta hyvänlaatuisesta astiasta, joka erehdyttävästi muistuttaa Sarsasta löydettyä ja pronssikauden lopulle ajoitettua keramiikkaa. Mitään tuonikäistä asuinpaikkaa ei lähettyviltä kuitenkaan tavattu, joten löytö ei voi olla sekundäärinen, vaan palan on täytynyt joutua raunioon hautausta toimitettaessa.

Esinelöydöt jäivät perin vähiin. Keskuskiven eteläreunalla, pisteessä 1, oli rauniokivien välissä pieni profiloitu rengasneula (14.264:1), saman kiven lounaispuolella, pisteessä 2, lyhyt ketjun katkelma (14.264:2) ja koillispuolella pisteessä 3 pronssineulan kärkikatkelma (14.264:5). Ne löytyivät kaikki likimain samalta korkeudelta, suunnilleen raunien puolivälistä tai hieman ylempää, siis varsinaisen kulttuurikerroksen pintaosasta. Ilmeisesti tässä oli kyseessä vain yksi vaatekeru, jonka on muodostanut kaksi profiloitua rengasneulaa ja niitä yhdistänyt pronssiketju, vaikkakin sen osaset löytyivät raunien eri puolilta. Tämä, samoin kuin raunien rakenteellinen yhtenäisyyskin, viittaa siihen, että kumpuun on haudattu vain yksi vainaja, nainen. Tämä lienee tapahtunut joku vuoden 500 vaiheilla.

Itse hautarauniossa oli nokea vain vähän ja merkit paikalla toimitetusta tulenpoltosta puuttuivat kokonaan. Sen ulkopuolella, kummun lounaiskolkalla, oli sen sijaan vajaan metrin laajuinen, 25 senttimetrin syvyyteen jankkon tunkeutuva patamainen kuoppa, joka oli aivan täynnä nokea, hiiliä ja mursiksi palaneita kiviä. Kyseessä ei voinut olla poltton paikka, vaan tavallinen hautausrituaaleihin liittyvä liesi.

Heinäkuun 9. päivänä siirryttiin tutkimaan polttokenttäkalmistoa, joka oli 35 metriä itäkaakkeon vasta kaivetusta hautarauniosta. Siitä oli matkaa järven rantaan vain 75 metriä, ja sen korkeus vedenpinnasta oli keskimäärin 11,20 metriä. Paikalla oli n. 30 - 40 pituinen ja 20 metrin levyinen matala luontainen kumpu, jonka melkein tasainen laka vietti rinteeseen mukaisesti kaakkeon. Kummusta pistivät sieltä täältä esiin muutamien maakivien huiput, mutta niiden perusteella ei voinut määrätä kalmiston paikkaa, joka ei muutenkaan erottunut millään tavoin kummun muista osista.

Kaivauksissa ilmeni, että kalmisto rajoittui kummun keskivaiheille, missä maa oli tasaisinta. Pituutta ja leveyttä sillä oli 7 metriä, alaa 45 m². Kalmiston reunoilla maa vietti koilliseen, itään, kaakkeon, etelään ja luunaiseen, joten se käsitti kummun korkeimman kehän kaakkoispään. Rakenteellisesti kalmiston kaikki osat olivat aivan samanlaiset, kokonaan riippumatta siitä, minkä ikäisiä löytöjä niistä tuli. Kiveys levittäytyi tasaisesti koko alueelle. Suurimpien, vaikein liikuteltavien kivien välille oli ladottu pienempiä ilman mitään havaittavaa järjestystä. Paikoin olivat kivet harvaksen, paikoin tiheämin, mutta mitään erikoisempia kasaantumia ei esiintynyt. Suurilla luontaisilla maakivillä ei ollut kiveyksessä mitään erikoismerkitystä.

Kulttuurimaakerros, joka sisälsi tuskin nimeksikään osaa, alkoi ensimmäiseen melkein heti maanpinnasta, vain 2 - 5 senttimetrin syvyydestä. Aineestaan kalmiston länsiosassa oli turvekerros hieman paksumpi, keskimäärin 10 cm. Kulttuurimaa täytti kaikkialla kovalle, soransekaiselle hiekkapohjalle ladottujen kivien välit. Sen vahvuus oli yleensä 15 - 20 cm, reunoilla hieman vähemmän.

Poltettujen luiden palasia oli kulttuurikerroksessa kaikkialla kalmiston alueella, reunoilla kuitenkin vain aivan vähän. Erikoisia luupesäkkeitä ei esiintynyt. Runsaimmin oli luunpalasia alueella III - IV: D - F, nimittäin ruudussa IV:E 995 gr, ruudussa III:E 482 gr, ruudussa IV:D 165 gr, ruudussa III:F 139 gr, ruudussa III:D 99 gr ja ruudussa IV:F 55 gr sekä naapuriruuduissa IV:G ja V:E 97 ja 82 gr. Muualla oli luunpaloja eniten ruudussa VII:F (262 gr) ja ruudussa V:G (101 gr). Kaikkiaan koottiin kalmistosta poltettujen luiden palasia 3.130gr.

Saviastianpalasia löytyi kalmistosta erittäin vähän. Tutkitun alueen länsi- ja pohjoisosassa ei niitä ollut juuri nimeksikään. Useampia paloja

saatiin vain ruuduista II:B, III: C - E, IV: D - E ja V: E - F. Tavallisimpia olivat vaalean naarmupintaisen ja tumman resepintaisen astian palat, jotka kaikki keskittyivät vanhimpien esineiden löytöalueen (ruutu IV:C) lähetyville.

Esineistö oli luennollisesti vähäinen ja vaatimaton, koska kyseessä oli aivan pieni talokalmisto. Löydöt tulivat muualla yleensä kulttuurikerroksen puolivälistä, mutta kalmiston luoteis- ja pohjoisosassa enimmäkseen sen ala- osasta. Esineet olivat aivan hajallaan eri puolilla kalmistoa, eivätkä muodostaneet missään ryhmiä. Ruutujen III:E ja IV:E rajalla (pisteet 2 - 9) oli löytökohtia tavallista tiheämmin, mutta kaikki siitä saadut esineet olivat aivan mitättömiä tai vähäisiä katkelmia.

Kalmiston vanhimmat, jo roomalaisen rautakauden viimeiselle vuosisadalle ajoitettavat esineet keskittyivät selvästi kalmiston kaakkoisosaan, ruutuun IV:C. Täältä löytyi pisteestä 16 yksinkertaisen kierteisjalkasoljen kaari (14.264:35), pisteestä 15 tasaleveän, poikkileikkaukseltaan nelikulmaisen rannerenkaan katkelma (14.264:34) ja pisteestä 14 lehdenmuotoinen nuolenkärki (14.264:33). Saman rannerenkaan toinen pää (14.264:58) oli kuitenkin joutunut ruutuun V:E, piste 17, saakka. Kansainvaellusajan alkua edustavia esineitä ei kalmistossa ollut, mikä johtunee siitä, että tällöin on haudattu raunioihin.

500-luvulla alkavat kenttäkalmiston löydöt uudelleen. Tälle vuosisadalle kuuluu mm. kolme aivan samanlaista, Salinin tyyli I:n eläinornamenteilla koristettua korunappia, jotka yhteenkuuluvaisuudestaan huolimatta löytyivät kalmiston eri puolilta. Yksi niistä (14.264:56) oli ruudussa V:D, pisteessä 13, toinen (14.264:61) ruudussa V:F, pisteessä 18, ja kolmas (14.264:84) ruudussa VII:E, pisteessä 29. Samaan aikaan kuuluva pronssinen ristineula (14.264:66) löytyi kalmiston länsilaidalta, ruudusta V:G, pisteestä 23. Varhainen lienee myöskin erittäin suuri, täplikäs lasimassahelmi (14.264:70), joka löytyi ruudusta VI:D, pisteestä 24.

Merovinkiajan puolelle jatkuvat löydöt aukottomasti. Kauden alkupuolta edustavat Vendel-miekan ponnenalustan pronssiset helat, joista alalevyn puolikas (14.264:38) löytyi ruudusta IV:D, pisteestä 10, ja ylälevy (14.264:78) ruudusta VII:C, pisteestä 26, siis $3\frac{1}{2}$ metrin etäisyydeltä edellisestä. Jälkimmäisen vieressä, pisteessä 25, oli muuan veitsenterän katkelma (14.264:77). Kalmiston pohjoisosasta, ruudusta VII:D, pisteestä 28, löytyi vielä samaan kauteen kuuluvan

koverankuperan rannerenkaan puolikas (14.264:82) ja vastakkaiselta puolelta, ruudusta IV:E, sulanut pronssimöykky (14.264:47), josta erottuu pienen tasavartisen soljen jalka. Kalmiston niukkaa asejäämistöä täydentää suuri, kupukantainen, ilmeisesti kilvessä ollut niitti (14.264:86), joka löytyi ruudusta VII:F, pisteestä 30.

Viikinkikauden löydöt jäivät vähäisiksi. Tärkein niistä on kalmiston nuorin esine, vuoden 1000 vaiheille ajoitettava D-tyypin pyöreä kupurasolki (14.264:18), joka oli hauta-alueen eteläosassa, ruudussa III:D, pisteessä 1. Sen länsipuolella oli joukko pienempiä esineitä, joiden ikä ei ole tarkasti määrättävissä. Viikinkikauden alkupuolen löydöttömyys ei varmastikaan merkitse keskeytystä asutuksessa, vaan se on jatkunut yhtäjaksoisena roomalaisen rautakauden lopulta. Siihen viittaa kenttäkalmiston rakenteellinen yhtenäisyys.

Tutkittua hautarauniota ja kenttäkalmistoa ei entisöity kaivausten jälkeen, koska niiden paikat raivattiin pelloksi.

Helsingissä joulukuun 19. päivänä 1957.

Oiva Leskitalo

Hauho Ilmoita Honkasääri

1:4000 Kukatals

Ilmoitanselan pinnan punnitustulku 13.7.1957 12.40

Tampereella

Kelvin

Ilmoitan selkä

Lentolan kärki

Ilmoitan lahti

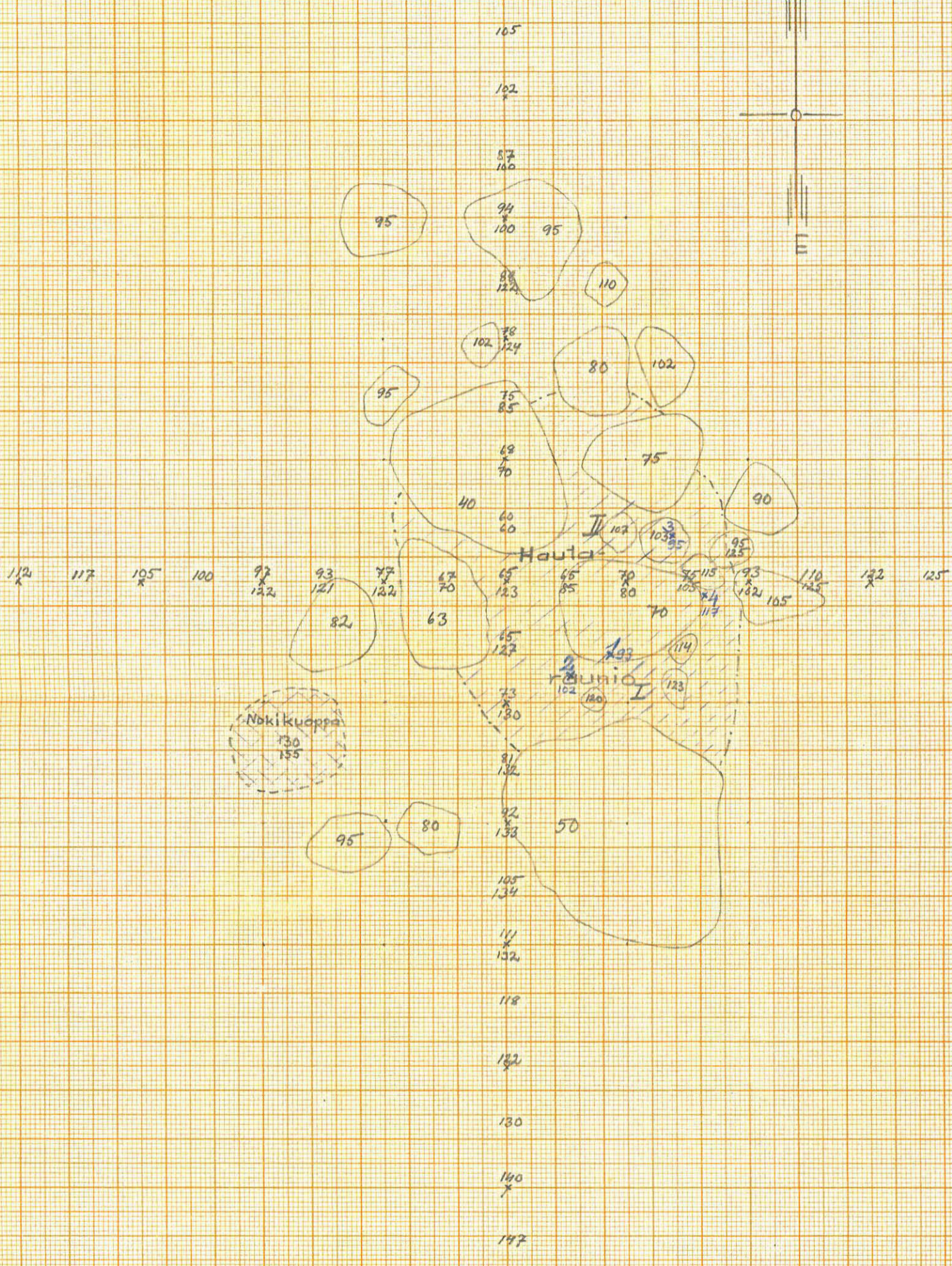
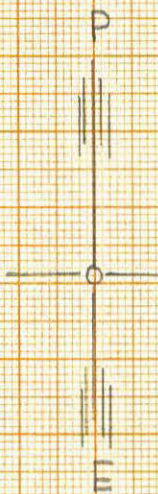
Hauho Ilmoilla Honkasaari Lentolankärki

Hautarauniot Kerkitalo 5-8.7.1957

1-4 Isydöt mittakaava 1:40

rauniota, kulttuurimaa, luon. ja ravintolanpalloja

vahvasti noked ja palansitakiviä

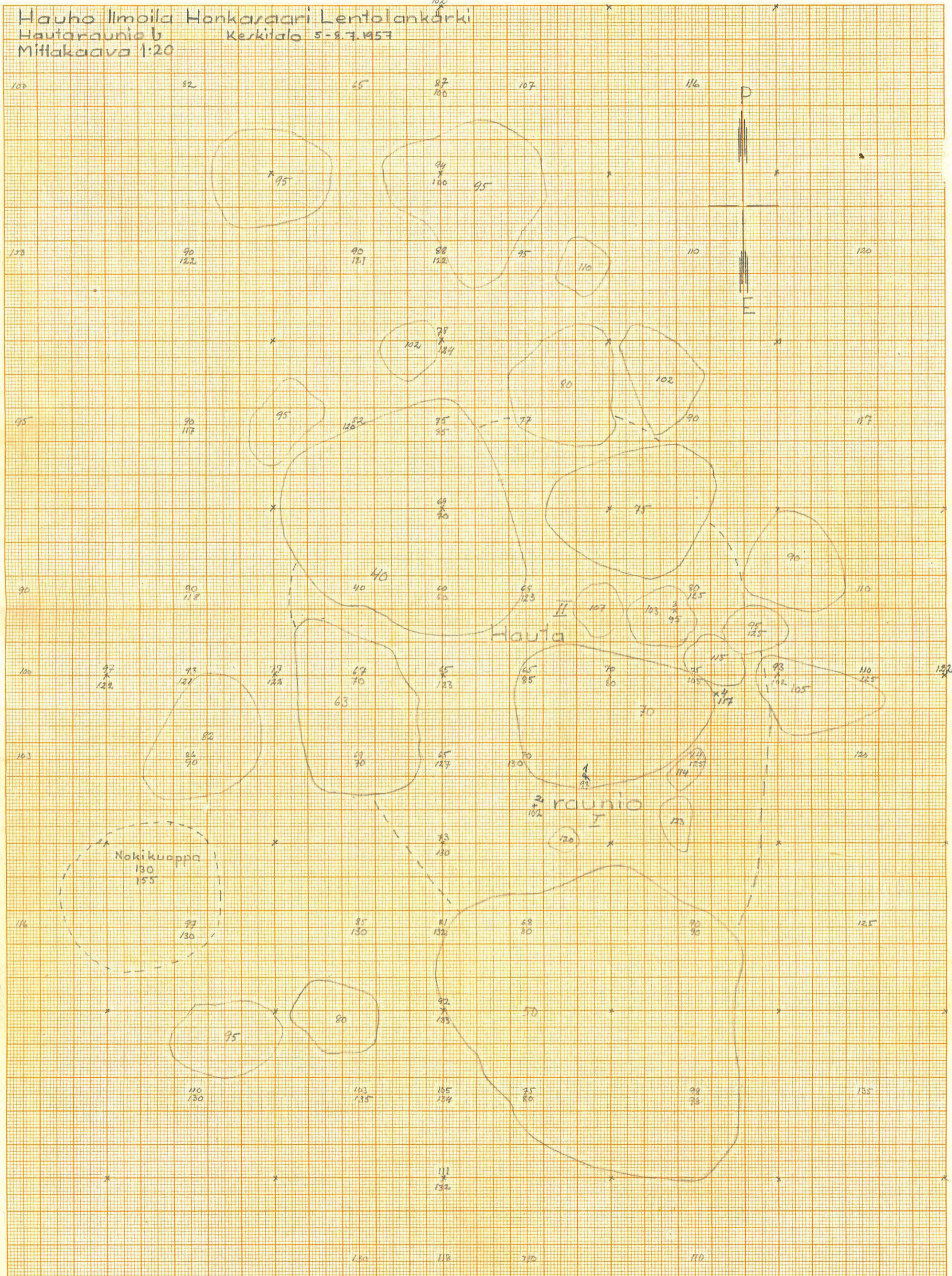

Of. Wolff AB No. 113 A.3. 297 X 420 m/m.

Hauho Ilmoilla Honkasaari Lentolankärki
 Hautaraunio b
 Mittakaava 1:20

Kerkitalo 5-8.7.1957

Oy Wulff Ab N:o 113 A.3. 297 X 420 m/m

Hanko, Tuvoila, Honkasari.

Yleishuoneen kaluistoalueella, otettu
luoteesta. Oikealla hautaraunio b,
keskellä polttokenttäkaluisto c.

Edessä hautaraunio b ja sen takana
polttokenttäkaluisto c. Kuva otettu
lännestä.

Hautaraunio b louvaisista nähtynä.

Hautaraunio b linnilouvaisista kuvattuna.

Hanko, Ilmoila, Honkasaari

Hautausmaasto & pohjoisesta kuvattuna.

Hautausmaasto & luoteesta nähtynä.

Kenttäkalvasto & luoteesta kuvattuna

Kenttäkalvasto & etelästä nähtynä.

Hauho, Huoila, Honkasaari

Hautausmaunon to eteläisen oren (alue I)
kuvattuun ylhäältä päin pintaturpeen
tuttua poistetuksi.

Hautausmaunon to eteläisen oren (alue I),
kuvattuun idästä päin pintaturpeen tuttua
poistetuksi. Suurimpien kiviin pinnat olivat merkitty.

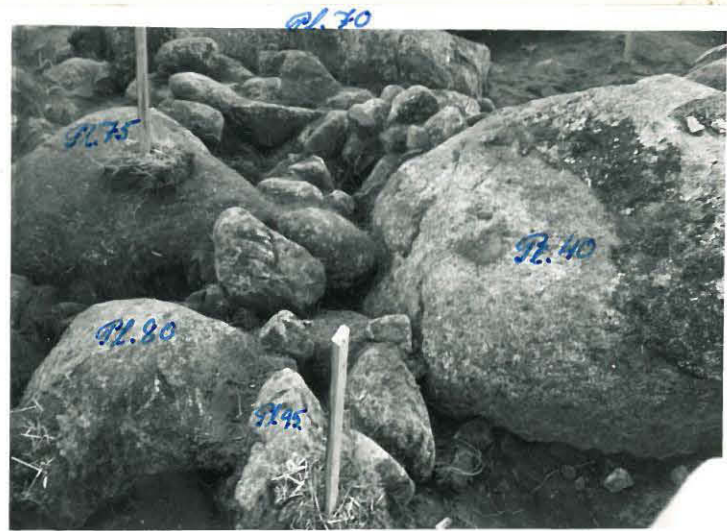

Hautausmaunon to eteläisen oren (alue I) kuvattuun
länneestä pintaturpeen tuttua poistetuksi.
Suurimpien kiviin pinnat olivat merkitty.

Hauho, Huvoila, Honhasaari

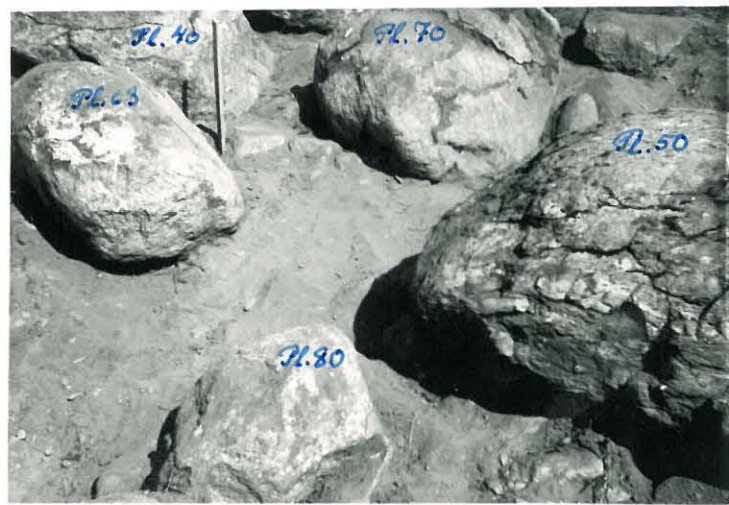
Hautaraunio & pohjoisosan (alue II) kuvattuna etelästä pinnaturpeen tullen poistetuksi ja alueen kiviyksen puretuksi. Kuvasta näkyy profiili alueitten rajalta.

Hautaraunio & pohjoisosan (alue II) pinnaturpeen tullen poistetuksi. Kuvasta näkyy pohjoisluoteesta.

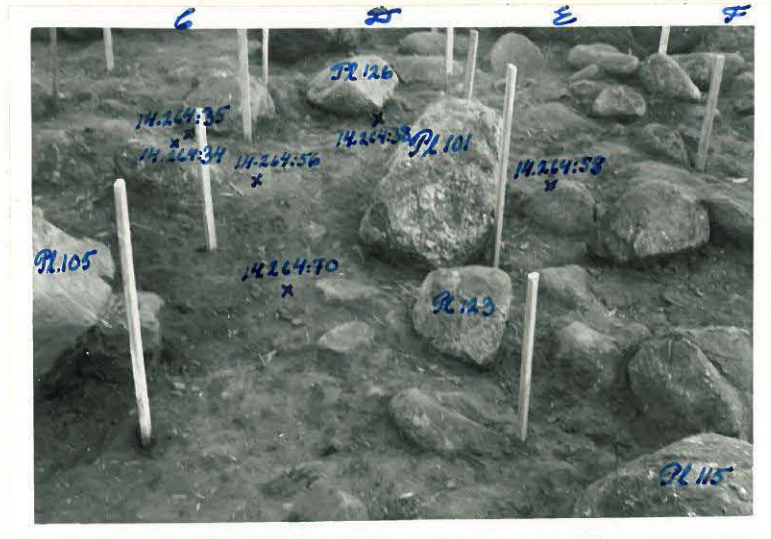

Hautaraunio & kokonaan purettuina. Kuvasta näkyy länsilounaasta.

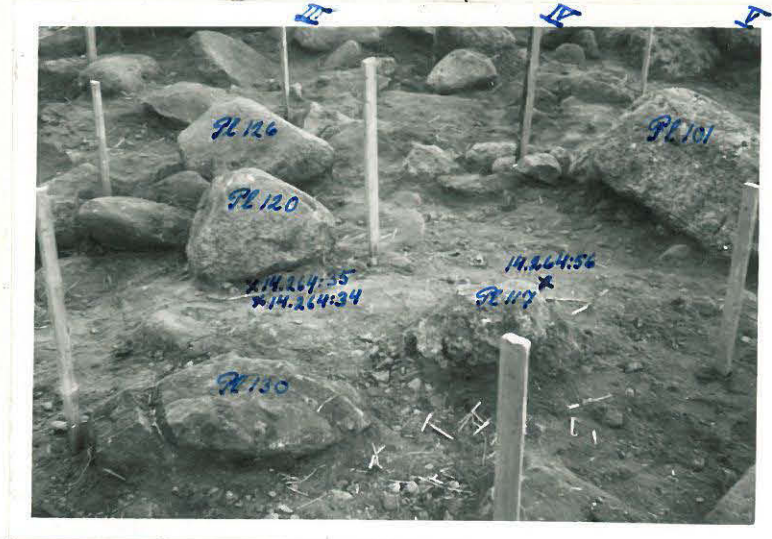

Hautaraunio & kokonaan purettuina. Kuvasta näkyy etelälounaasta.

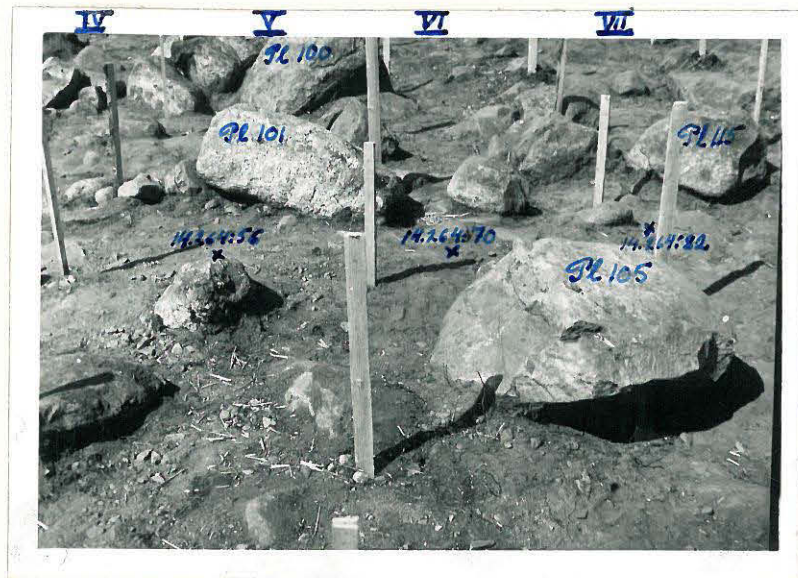
Hauho, Ilmoilas, Honhasaari

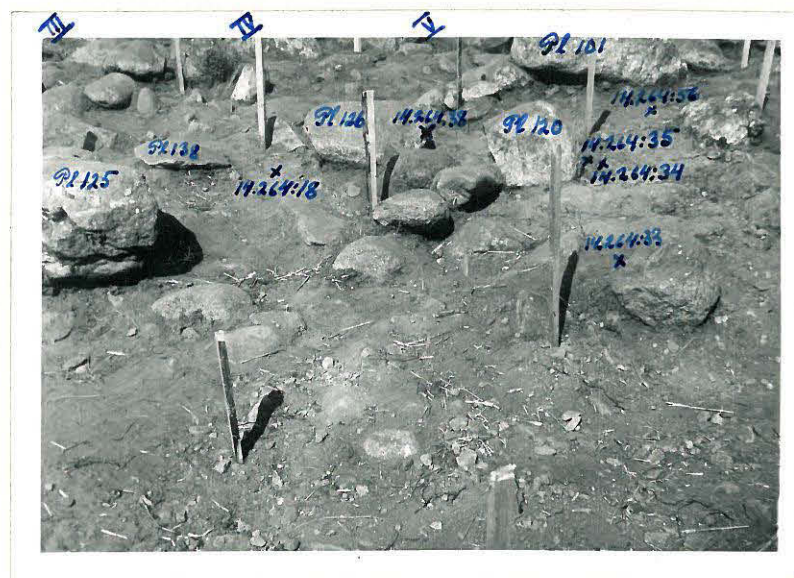
Kenttäkalunisto c kaivettuna. Kuva otettu pohjoisesta. Kaikki kiivet jätetty paikoilleen.

Kenttäkalunisto c kaivettuna. Kuva otettu koillisesta. Kaikki kiivet jätetty paikoilleen.

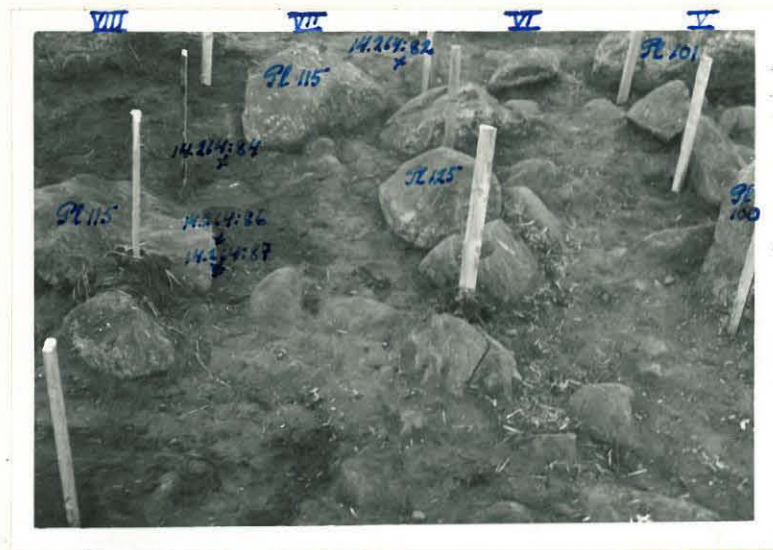

Kenttäkalunisto c kaivettuna. Kuva otettu idästä. Kaikki kiivet jätetty paikoilleen.

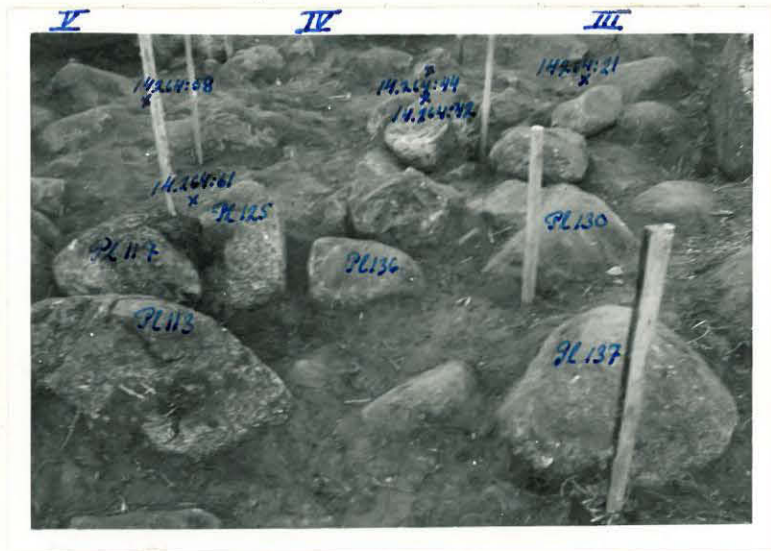

Kenttäkalunisto c kaivettuna. Kuva otettu kaakosta. Kaikki kiivet jätetty paikoilleen.

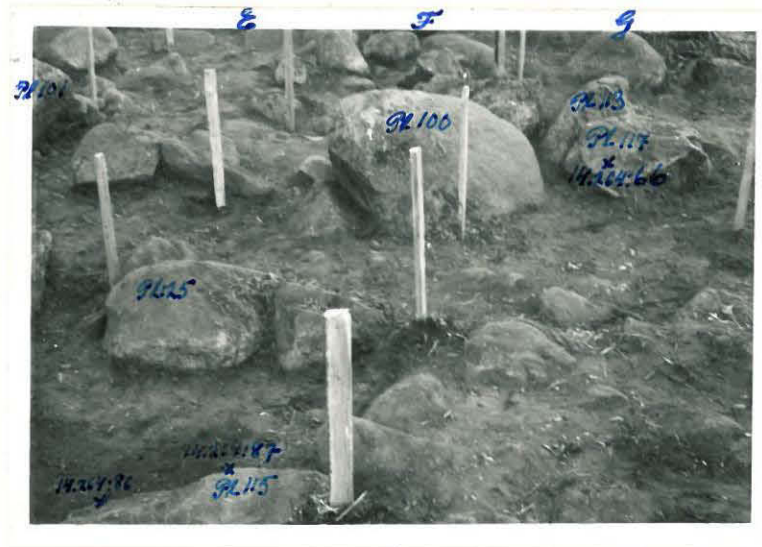
Hauho, Ilvoilas, Honkasaari

Kenttäkalvasto e. kairattuina. Kuva otettu lännestä. Kiveys paikoillaan.

Kenttäkalvasto e. kairattuina. Kuva otettu lännestä. Kivet jätetty paikoillaan.

Kenttäkalvasto e. kairattuina. Kuva otettu pohjoisluoteesta. Kiveys paikoillaan.

Hauho Ilmoita Honkasaari Lentolankarki

Kenttäkalmisto C Keskitalo 9-16.7.1957

Mittakaava 1:20

